

Рецензия

от доц. д-р Йордан Симеонов Ефтимов, Нов български университет

за дисертационния труд на Мариана Ивелинова Манева,

на тема: „Приносът на Трявна за развитието на дърворезбата от началото до 90-те години на XX век“ с научен ръководител доц. Роберт Кънчев Цанев.

I. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от две книжни тела – текстова части приложение със снимков материал, изобразяващо някои от изследваните примери. Текстовата част е с обем 229 страници е разделена на Увод, четири глави, Заключение и списък на използваните източници. Библиографското описание на използваната литература включва 391 заглавия. Приложението към дисертационния труд включва 292 илюстрации. Показано е много добро познаване на източниците – от класическите изследвания на арх. Г. Козаров, Андрей Протич и Никола Мавродинов, в които дърворезбата е разгледана като едно от цяла палитра художествени явления от епохата на Възраждането и са очертани съществуващите на българска територия школи, през проучванията на Асен Василиев и Димитър Друмев, в които вече присъства и богат снимков материал, но и специален фокус върху дърворезбата като самостоятелно изкуство, до немногобройните изследвания на учените от последните години, сред които най-значими са тези на Венета Иванова, Маргарита Коева, Иванка Гергова и Валентин Ангелов.

Докторантката има две публикации по темата на дисертационния труд: „Резбарите Матееви от Ново Село“ (в Сборник материали от докторантска конференция 2015 НХА) и „Мястото на човешката фигура в тревненската иконостасна резба. Паралел между възрожденска и съвременна дърворезба“ (в Известия на СМРЗИ Трявна, Славена, 2015).

I. Оценка на дисертационния труд

Дисертацията разглежда ролята на тревненските културни институции за развитието на дърворезбата като занаят, изкуство и приложна дейност, съпътстваща производството на мебели в България. Тоест задачата е да се покаже как Трявна е център на трансформации на една художествена дейност в множество аспекти. При това скритият залог е не само на дърворезбата да се погледне като на изкуство, съхранило постиженията и фантазията на традиционен занаят, не само като на изкуство, притежаващо своите върхове, които заемат достойно място в списъка с шедьоври на съвременното изкуство, не само като приложно изкуство, свързано с новите културни индустрии, но и като пренебрегвано изкуство. Включително и що се отнася до мястото на тревненската дърворезба, към която историците на изкуството не са подхождали „с толкова голям интерес, колкото при самоковската или дебърска дърворезба“. Така

дисертацията избира да постави фокус върху пренебрегван от културните ни историци културен център, но и върху пренебрегвана художествена традиция.

Първата глава на дисертационния труд е посветена на дърворезбарския занаят в Трявна от домодерната епоха. Благодарение на обилието от артефакти, оцелели от епохата на Възраждането и съхранявани в Музея за резбарско и зографско изкуство в града, може да се състави добър образ на характеристиките на т.нар. висока иконостасна резба, да се покаже как тя се отличава както от овчарската резба, така и от светската дърворезба, използвана за украса на интериорите на възрожденските къщи. При обстояния и коректен към изворите исторически преглед на дърворезбата в Трявна до началото на ХХ в. е обърнато естествено голямо внимание не само на спецификите на Тревненската школа, но и конкретно на приносите на първомайстори на иконостасната резба от Витановия род. Взето е отношение към хипотезата за произхода на Тревненската школа от Атонската, както и за влиянията на резбата във Влашко. Описани са мотивите, характерни само за тревненските артефакти от периода. Подчертана е връзката между занаята на резбарите с тези на зидарите и иконописците.

В първа глава е развита много добре историческата крива на тревненската дърворезба. „До средата на ХІХ в. Тревненската художествена школа бележи непрестанен подем. През 60-те г. активно се работи резба, но се върви по вече утъпкани пътища, започва едно шаблонизиране и повторение на утвърдените през първата половина на века схеми.“ (с. 59). Проследени са различните етапи в несложната, но все пак специфична крива на утвърждаването на ново разбиране за характера на дърворезбата. Разказът е пределно лаконичен и ясен, което заслужава адмирации. Като цяло се следват вече утвърдените авторитетни обобщителни трудове като напр. „Български възрожденски майстори“ на Асен Василиев (1965). Това е причината обаче историческите явления да бъдат добре показани, но в прочита им да присъства едва забележим моралистичен обертон. На новите влияния и в частност на художествените моди се гледа като на неприятни исторически феномени. Ето как е описана ситуацията в края на ХІХ и началото на ХХ век: „Навлизат нови западни стилове, които са трудни за усвояване от народния майстор. За да отговори на новите естетически вкусове, тревненци скъсват с традицията като губят най-верния си ориентир. Появява се еkleктичен примес от неокласицизъм, барок, ренесанс, което проличава дори в работата на големи майстори, като Генчо Петров Марангозов. В началото на ХХ в. в църквата „Св. Кирил и Методий“ в София резбарят скъсва със старите тревненски традиции. Но това не се случва просто по негово желание, ако не се съобрази и нагоди с вкусовете на столичното духовенство, работата му би била отхвърлена като старомодна и архаична. А и тревненската резба трудно би се вписала в огромното, вертикално подчертано пространство.“ Добре очертаната картина е съпроводена от едва ли не съжаление, че майсторът дърворезбар е трябвало да се съобрази с вкусовете на столичното духовенство.

Първа глава завършва с прегледен списък на тревненските резбари и техните конкретни произведения – ценен справочен придатък.

Във Втората глава на дисертационния труд е разгледана появата и развитието на Училището за приложни изкуства в Трявна. Училището за приложни изкуства в Трявна е основано през 1920 г., което ясно очертава нова ситуация в мястото на дърворезбата в общественото съзнание. Мариана Манева представя и предисторията на създаването на

образователната институция, усилията и идеите на Николай Павлович и на Петко Славейков, както и съжалението, че резбарското изкуство е заляняло, изказано от Феодор Шмид през 1908 г. Създаването на училището е поставено дои в контекста на идеите на Дружеството за културно и икономическо повдигане на град Трявна градът да се превърне в „в курортно селище за почивка“ (с. 88).

Историята на специализираното училище по приложни изкуства в Трявна е пример за плодотворните усилия както на местните хора, така и на столичните интелектуалци. Обърнато е достатъчно внимание на централното за периода на 20-те-30-те години движение за „български стил“. Тук биха могли да се направят по-широки паралели, разбира се, но не е малко и стореното в дисертацията по очертаването на този феномен. След като е разказано мястото на първите директори на училището и инициативите, предприети от тях, се стига и до голямото постижение от края на 30-те години: „През пролетта на 1937 г. на училището е възложена първата голяма обществена поръчка от Министерството на благоустрояването за изработването на таван и мебели за тържествената зала на българската легация в Белград“. Българската легация в Белград представлява специфичен проект и не е случайно, че в него роля е отредена и на тревненското училище. Легацията е снабдена и с витражи, направени от Иван Пенков, а залите ѝ са украсени с картини на онези художници, които репрезентират идеите на движението за родно изкуство като Константин Щъркелов. Проектът за тавана на тържествената зала на легацията е на Цаню Антонов.

И ето как в края на 30-те години училището се превръща в истински национален лидер в осъществяването на новата национална художествена идеологическа програма за нов дизайн. През годините между 1937 – 1944 г. от ученици са изработени още обзавеждането на дирекцията на Техническото училище в Габрово, на Търговската гимназия във Велико Търново, на пощата в Трявна.

В дисертацията са описани и промените в статута и функцията на училището след 9 септември 1944 г.: първият прием на момичета през 1948 г., превръщането му в техникум през 1957 г., трансформирането му в Средно специално художествено училище за приложни изкуства под шапката на Комитета за култура през 1976 г. И всичко, което следва от тези промени. Например как превръщането му в техникум води неизбежно до откриването на нови специалности: стругарство (1957), тапицерство и декораторство (1961), декоративно бояджийство с полиране (1963). Но как заедно с това училището запазва традициите на дърворезбата и благодарение на свои възпитаници като Кънчо Цанев (завършил го през 1953 г.) и Антон Дончев (завършил го през 1961 г.), които стават професори именно в тази специалност в художествената академия в София, тъкмо тревненското училище служи за основна опора в утвърждаването на дърворезбата и като специалност във висшето образование (с. 111). Описана е и борбата на Кънчо Цанев по връщането на дърворезбата в училището, където той става учител през 1961 г., от полето на промишлен занаят в полето на изкуството.

Третата глава се занимава с уникална за България музейна институция - Специализирания музей за резбарско и зографско изкуство в Трявна. Екзактно е описана структурата на експозицията и принципите на подредбата ѝ. Внимание е отделено на всяка една от отделните колекции. Но най-важно е, че е разказана

историята на тази институция – неизбежно свързана с историята на специализираното училище. Първата музейна сбирка е открита през 1929 г. към Тревненското столарско училище – с основание това е дебело подчертано. Както е подчертано, че много други музеи започват като сбирки към водещи училища. Но перипетиите са многобройни. Само пример: „През 1935 г. директорът на училището Атанас Василев обмисля да превърне музейната сбирка в Музей на българската архитектура. Изготвя правилник, но идеята остава неосъществена.“ (с. 126) И така се стига до откриване на музей... чак през 1959 г. С което започва развитие, включващо откриване на резбарско ателие през 1972 г. и специализиран музей за Тревненската иконописна школа през 1984 г.

В Четвърта глава авторката описва и анализира връзката между дърводелските предприятия и мебелната индустрия, от една страна, и творчеството на художниците резбари в най-ново време. Изследвано е творчеството на няколкото най-ключови за изкуството на съвременната тревненска дърворезбарска школа художници Генчо Марангозов, Цаньо Антонов, Кънчо Цанев и Антон Дончев. Това вече превръща дисертацията в пълноценен компендиум върху темата за мястото на Трявна в развитието и съвременното институционализиране на изкуството на дърворезбата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение искам да изразя своето изцяло положително мнение за дисертационния труд на Мариана Манева и да препоръчам на колегите от научното жури на Националната художествена академия да подкрепят успешната защита на докторантката.

С уважение:

14 февруари 2023 г.

/доц. д-р Йордан Ефтимов/